

PLAN C

Wakkere Samenleving

Onderwerp: **Streefbeeld en transitiepaden**

Datum: 27 januari 2008

Status/Versie: 0.1

Auteur(s):

Chris Aertsen, Erik Béatse, Philippe D'Hondt, Koen De Maesschalck, Erik Mathijs (voorzitter), Karina De Beule, Greet François, Peter Tom Jones, Rik Pinxten, Leida Rijnhout, Rosine Van Oost, Jan Verheyen, Jan Wyckaert

1 Inleiding

Van een maatschappij die onbezorgd kiest...

Economische groei, die vaak gelijk gezien wordt als groei van BNP, is in het actuele westerse economische gedachtegoed de belangrijkste maatstaf om aan te geven of het goed gaat met onze maatschappij. De *Grow or die-logicala* is een van de drijvende krachten achter de ecologisch nefaste cyclus van 'productie om de productie, 'consumptie om de consumptie'.

Consumenten worden binnen deze context gedreven in de richting van meer consumeren. In de complexere en individuele wereld is materiële welvaart voor veel mensen dé manier om zich een identiteit toe te eigenen, aanzien te verwerven, ... Het 'welzijn' wordt hierdoor in het huidig maatschappelijk systeem vaak gelijkgeschakeld aan 'materiële welvaart'.

Deze huidige prestatie maatschappij legt zichzelf bovendien een hoge sociale (ongelijke toegang, minder beschikbaar inkomen voor basisbehoeften, grotere gezondheidsrisico's), ecologische en economische druk (werkdruk, stijgende schulden) op. Binnen het huidig maatschappelijk bestel ontbreken zowel voor producenten als consumenten momenteel de nodige *drivers* zodat echt duurzaam handelen uitblijft. Zo wordt in de prijs van materialen en producten bijvoorbeeld te weinig rekening gehouden met de druk op het menselijke kapitaal, de draagkracht van het milieu of verdelingsaspecten. Zowel producenten als de consumenten zijn zich bovendien vaak niet bewust van de sluimerende risico's van hun materiaalgebruik.

...naar een maatschappij die bewust zorgt.

De kentering is in beperkte mate ingezet. Meer en meer zien we een duurzame houding. Toch vloeit uit deze veranderende houding nog niet sowieso een duurzaam gedrag. Voldoende en correcte informatie om een duurzame houding tot een duurzaam gedrag om te zetten ontbreekt ook in vele gevallen. Er is een gebrek aan transparantie van de productieprocessen. De druk is onzichtbaar voor de consument. Internaliseren van milieu- en sociale druk in de prijs van producten kan hieraan (deels?) oplossing bieden.

Naast technologische innovatie in onze materiaalcyclus is een algemeen maatschappelijke innovatie noodzakelijk gericht op een duurzaam beheer van onze materialen. Een maatschappij die kan dienen als voedingsbodem voor de transitie naar een duurzaam materialenbeheer. Een proces dat leidt tot een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de goede zorg van onze samenleving. Binnen deze maatschappij is men als onderneming *verantwoordelijk geworden voor de ganse levenscyclus* van zijn producten. Een transparante keten is ondertussen regel geworden en de duurzame, meesturende consument speelt een toenemende rol binnen de gehele productie- en consumptieketen, maar ook in het materialenbeheer. Mensen meten in deze maatschappij hun geluk niet langer af aan het bezitten van materiële producten, maar aan de mate waarin hun behoeften vervuld zijn.

Binnen deze nieuwe economische context vindt ieder zijn of haar plek, welke levensstijl of waarden men ook nastreeft. Flankerend is door de overheid een nieuw bestuursmodel ontwikkeld - of 'governance'-model zoals het nu heet - dat zorgt voor een verrijkende, synergetische wisselwerking tussen de maatschappij, de bedrijven, de academische wereld en de overheid. Om de dynamiek rond het proces naar een duurzaam materiaalbeheer te observeren, meten, reguleren en te kunnen (re)ageren, werkt men binnen de overheid op een meer integrale basis samen. Zo werkt men langs talrijke sterke, flexibele dwarsverbanden tussen departementen als afvalbeleid, productbeleid en dematerialisatiebeleid.

Onze uitdaging: hoe zorgen voor een wakker publiek?

Een veelzijdige strategie zal nodig zijn om verandering te weeg te brengen: structuur van de incentives (tax, subsidie, .), bevorderen van situatiefactoren (vb. aanbod verbeteren), institutionele context (marktstructuur), sociale en culturele context (sterkte van de gemeenschap), ondersteunen van gemeenschappen om zichzelf te kunnen helpen, zelf een voorbeeld stellen in duurzaam gedrag,... Een belangrijke uitdaging hierbij is het doorbreken van het gewoontegedrag. Daarnaast moeten strategieën ontwikkeld worden voor het doorbreken van '*I will if you will*'. Het gedachtegoed en het gedrag rond duurzaam materiaalbeheer moet mainstream worden. Informeren en sensibiliseren lijken hierbij de meest voor de hand liggende acties. Het is echter aangetoond dat vooral voorbeeldprojecten, experimenten, ... een doorbraak kunnen betekenen in de verandering van het gedrag.

2 Streefbeeld

Een Wakkere Samenleving is een alerte, geïnformeerde, zorgzame en respectvolle samenleving die een grote bereidheid vertoont om te handelen. De dingen mogen en kunnen in vraag worden gesteld en er is bereidheid om veranderingen door te voeren. Het is een samenleving die oog heeft voor de collectieve behoeften, belangen en problemen en die evolueert naar een positieve attitude en naar daadwerkelijk positief gedrag t.o.v. de grote ecologische uitdagingen.

Een Wakkere Samenleving overweegt, kiest en handelt vanuit overtuiging – niet vanuit een schuldgevoel of een narcistische zorg voor zichzelf – en is zich steeds bewust van de beperkingen mens, maatschappij en aarde. Het is een samenleving die zorgzaam is voor elk van haar leden.

Een Wakkere Samenleving slaagt erin een hernieuwd rentmeesterschap voor de aarde tot stand te brengen, een kringlooeconomie met reële mogelijkheden om onze impact op het leefmilieu te minimaliseren. Naast het denken in termen van efficiëntie krijgt ook efficiëntie – “het genoeg” – een belangrijke plaats in deze maatschappij met wakkere burgers.

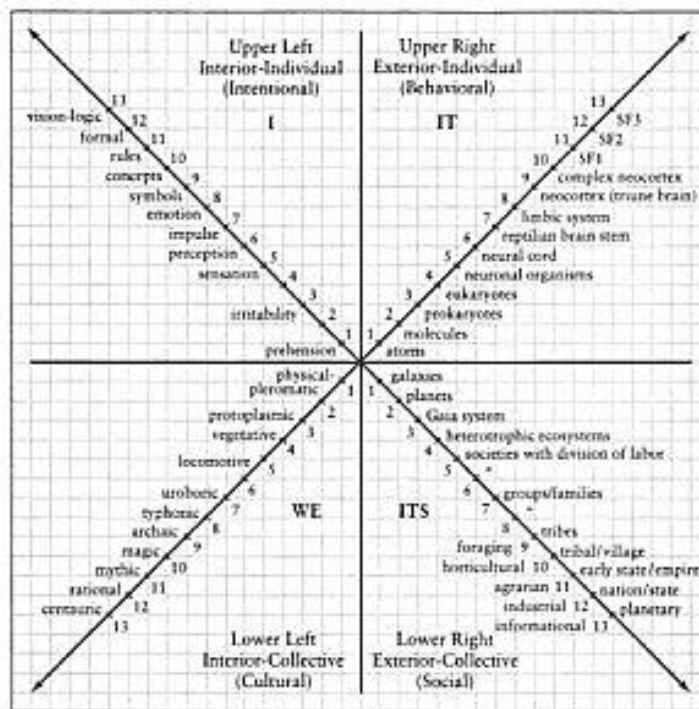
Evenwicht tussen vernieuwing en traditie, respect voor waarden en anderen en ruime aandacht voor luisteren en dialoog zijn hierbij essentiële (rand-)voorwaarden om te komen tot een duurzame maatschappij met welvaart en welzijn voor iedereen, een maatschappij die zorgt voor zichzelf en voor elk individu.

Individu en collectief zijn beiden de hoeksteen voor de realisatie van een Wakkere Samenleving. Het zwaartepunt ligt bij een sterke(re) betrokkenheid (versus vervreemding) van het individu bij onze collectieve behoeften, belangen en problemen en het evenwicht tussen individuele en collectieve invullingen en antwoorden. Een Wakkere Samenleving is ervan doordrongen dat het individu het collectief nodig heeft voor het ecologisch overleven.

3 Transitiepaden

3.1 Een integrale aanpak

De meeste veranderingstheorieën kijken maar naar één of een beperkt aantal domeinen van de realiteit en zijn dan ook partieel in hun aanpak. Bijgevolg slagen ze er vaak niet in om een duurzame verandering teweeg te brengen. *Ken Wilber* stelde het *AQAL model* voor dat ervoor moet zorgen dat er bij verandering aandacht wordt geschonken aan alle relevante domeinen.

Figuur 1: Ken Wilber's AQAL (All Quadrants All Levels)

Deze domeinen bevinden zich op twee assen: individueel-collectief en intern-extern. Het kwadrant linksboven ('IK') verwijst naar het individuele bewustzijn dat per definitie subjectief is en dat leidt naar een zekere attitude en intentie. Het kwadrant rechtsboven ('HET') verwijst naar het individuele gedrag dat objectief kan worden vastgesteld. Het kwadrant linksonder ('WIJ') stelt het intersubjectieve voor, onze cultuur en de dominante wereldbeelden die daarin leven. Het kwadrant rechtsonder ('HETS') stelt het interobjectieve voor, het gedrag dat wij collectief verankeren in sociale structuren en systemen.

Toegepast op de transitie-arena duurzaam materialenbeheer geeft dat het volgende:

	Intern	Extern
Individueel	Wakkere burger	Duurzaam materialenbeheer (technologie, economie)
Collectief	Wakkere samenleving	

Hierbij focusteert het team Wakkere Samenleving zich op de interne dimensies, terwijl de andere teams zich bezig houden met de externe dimensies van duurzaam materialenbeheer. Om de externe dimensies (diensteneconomie, slim sluiten, materialen op maat, groene chemie) mogelijk te maken is vooruitgang op de interne dimensies nodig.

Wie moet er hoe wakker gemaakt worden?

In de eerste plaats moeten we onze doelgroep omschrijven. Er zijn drie essentiële actoren in het duurzaam materialenbeheer:

- Politici: zij moeten het kader scheppen voor een duurzaam materialenbeheer; verandering gebeurt via regelgeving en beleid.
- Business-mensen: zij moeten een duurzaam materialenbeheer mogelijk maken vanuit de aanbodzijde; verandering gebeurt via bedrijven die maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- Burgers / consumenten: zij moeten een duurzaam materialenbeheer mogelijk maken vanuit de vraagzijde als consument (met de portemonnaie) of als burger (met de stem); verandering gebeurt door duurzaam consumerende burgers.

Dit leidt ons naar twee transitiepaden die niet volledig van elkaar onafhankelijk zijn: maatschappelijk verantwoord ondernemen en duurzame consumptie. We formuleren geen transitiepad wakkere politiek, omdat politiek een afspiegeling is van de maatschappij. Een duurzaam materialenbeheer kan maar afgedwongen worden indien dit breed gedragen is door de bevolking. Regelgeving is wel essentieel om de verschillende fases in de twee transitiepaden mogelijk te maken.

Elk transitiepad omvat twee fasen. In een eerste fase wordt vooral gefocust op het veranderen van de cultuur ('WIJ'), in een tweede fase voornamelijk op het veranderen van individuen ('IK') gegeven de verandering in cultuur.

3.2 Transitiepad duurzame consumptie

In dit transitiepad wordt een duurzaam materialenbeheer gerealiseerd doordat de burger als consument de stap naar duurzaamheid heeft gezet. We onderscheiden in het pad twee fasen.

In een eerste fase zet een kritisch percentage van de bevolking (10-15%) de stap naar duurzaamheid. Daardoor is er voldoende energie gecreëerd om dit gedrag te mainstreamen. Doelpubliek zijn de voorlopers, de *cultural creatives*. Er wordt ingezet op nieuwe of bestaande experimenten en innovaties die dit publiek al gedeeltelijk bereiken. Het komt er voornamelijk op aan de experimenten met elkaar te verbinden zodat de consument op een meer geïntegreerde manier benaderd wordt. Opeenvolgende reeksen experimenten worden gradueel steeds ambitieuzer (van *low hanging fruit* naar radicale veranderingen). Tegelijkertijd wordt via onderwijs het bewustzijn m.b.t. duurzaamheid aangescherpt. Wanneer een groot deel van dit deelpubliek de stap naar duurzaamheid gezet heeft, kan dit gedrag gemainstreamd worden door imitatie of beleid.

In de tweede fase wordt een duurzaam materialenbeheer gerealiseerd doordat het brede publiek stappen naar duurzaamheid zet. Doelpubliek is het brede publiek. Er wordt verder gebouwd op de experimenten uit de eerste fase. De brede cultuur is al gericht op duurzaam materialenbeheer. De uitdaging bestaat er nu in om individuen aan te zetten tot duurzaam gedrag. Nieuwe experimenten bereiken nu een breder publiek dat door onderwijs en via voorbeeldfuncties wakker gemaakt is. Ze spreken de consument individueel aan.

Samengevat leidt dit tot de volgende mijlpalen:

- 2010 Eerste generatie van geïntegreerde experimenten gerealiseerd
- 2010 Zowel interne als externe dimensies van duurzaamheid zijn in de onderwijsplannen verankerd
- 2015 Kritische massa van *cultural creatives* dicht de attitude-gedragskloof
- 2020 Tweede generatie van experimenten gerealiseerd
- 2025 Brede publiek consumeert duurzaam

De interactie met de andere transpaden wordt meteen duidelijk. Opdat de *cultural creatives* duurzaam kunnen consumeren in 2015 moeten institutionele barrières weggewerkt worden tegen 2015.

3.3 Transitiepad maatschappelijk verantwoord ondernemen

In dit transitiepad wordt een duurzaam materialenbeheer gerealiseerd doordat het bedrijfsleven de stap naar duurzaamheid heeft gezet. Ook hier onderscheiden we twee fasen.

Eerst wordt er wordt gewerkt met deze voorloperbedrijven gewerkt aan experimenten en innovaties. Doordat zij een concurrentieel voordeel (meer winst en/of beter imago) verwerven, zullen andere bedrijven dit mettertijd imiteren of kan het beleid het nieuwe gedrag via regelgeving mainstreamen. Tegelijkertijd wordt via verschillende kanalen het bewustzijn (*corporate consciousness*) m.b.t. duurzaamheid aangescherpt.

In de tweede fase wordt een duurzaam materialenbeheer gerealiseerd doordat alle bedrijven stappen naar duurzaamheid zetten. Er wordt verder gebouwd op de experimenten uit de eerste fase. Nieuwe experimenten bereiken nu het gehele bedrijfsleven dat door communicatie en via voorbeeldfuncties wakker gemaakt is.

Samengevat leidt dit tot de volgende mijlpalen:

- 2010 Eerste generatie van geïntegreerde experimenten gerealiseerd
- 2010 Zowel interne als externe dimensies van duurzaamheid worden gecommuniceerd naar het bedrijfsleven toe
- 2015 Kritische massa van bedrijven is duurzaam
- 2020 Tweede generatie van experimenten gerealiseerd
- 2025 Alle bedrijven produceren duurzaam

Ook hier dient regelgeving afgestemd te zijn op het mogelijk maken van de verschillende mijlpalen.

4 Experimenten

Voortbouwend op het *AQAL model* is een belangrijk principe is dat experimenten de consument of de producent integraal benaderen. Een vergelijkbaar model ontwikkeld door de Britse overheid is het *4E model*: *engage, enable, exemplify* en *encourage*.

Figuur 2: *Engage, enable, exemplify, encourage* (Bron: Vlaams Uitvoeringsplan Milieuverantwoord Beheer van Huishoudelijke Afvalstoffen)

Er zal worden verder gebouwd op bestaande experimenten die deelaspecten van een duurzaam materialenbeheer behandelen (bijv. klimaatwijken).

De eerste generatie van transitie-experimenten moeten holistisch zijn (aandacht voor de verschillende domeinen - voeding, mobiliteit, energie, materialen, enz.), integraal (*4E's*) en voorbij het "laag hangende fruit" gaan.

Hiertoe worden leer- en actiecirkels opgezet waarbij leden van het **Team Wakkere Samenleving** experimenten opzet met nieuwe, cruciale actoren. Zo wordt voor elk experiment een leercirkel opgezet. Het **Team Wakkere Samenleving** wordt dan een centrale leercirkel die de verschillende leercirkels met elkaar verbinden en die het mogelijk moet maken om op basis van de leerpunten van de eerste generatie transitie-experimenten in een volgende fase nieuwe transitie-experimenten op te zetten met een hoger ambitieniveau. De verschillende leerprocessen dienen ondersteund te worden met een gepast elektronisch platform.